

Eva Davidová (Český Krumlov, Czechy)

O POCZĄTKACH MIĘDZYNARODOWEGO RUCHU ROMSKIEGO (NA 40-LECIE ŚWIATOWEGO KONGRESU ROMÓW – 1971)

Przed czterdziestu laty, w kwietniu 1971 r. w Orpington k. Londynu odbył się I Kongres Światowej Unii Romów – World Romani Union (WRU), później przemianowanej na International Romani Union (IRU). Podczas kongresu przyjęte zostały barwy romskiej flagi oraz tekst i melodia hymnu, jakich używa się obecnie w tym środowisku. Dla upamiętnienia tego faktu dzień 8 kwietnia ogłoszony został świętem Romów/Cyganów. *Międzynarodowy Dzień Romów* obchodzą Romowie, Cyganie, *Sinti*, *Gypsies*, *Gitanos*, Manusze i Travellersi nie tylko w Europie, ale ostatnio i w Kanadzie, Ameryce, Indiach i Australii.

To historyczne spotkanie Romów, nazywane dziś kongresem londyńskim, miało miejsce w dniach 1-12 kwietnia. Uczestniczyły w nim 23 osoby z czternastu krajów, łącznie z Indiami (nie z 21, jak to niekiedy później podawano), a także obserwatorzy z innych państw. A oto owe historyczne już dziś postacie: Slobodan Berberski, Grattan Puxon, Thomas Acton, Donald Kenrick, Tom Lee i Ronald Lee, Len Cooper, Vanko Rouda i Leulea Rouda, Matéo Maximoff, Jarko Jovanović, Vilho Koivisto, Juan de Dios Ramírez Heredia, Dedzhet Cuna, Vanja de Gila Kochanowski, Raja Bielenberg, Weer Rajendra Rishi, Ján Cibula, Tomáš Holomek, Antonín Daniel, Ladislav Demeter, Eva Davidová i Willy Guy.

Głównym celem pierwszego światowego kongresu zorganizowanego przez World Romani Union było utworzenie sieci kontaktów między poszczególnymi krajami i przedstawicielami w nich Cyganów/Romów, *Sinti* i Travellersów, ustalenie liczebności Romów w tych krajach oraz zainicjowanie międzynarodowego ruchu Romów. Pierwszym prezydentem WRU został wybrany Slobodan Berberski z ówczesnej Jugosławii.

Pierwszy kongres poprzedziły liczne wcześniejsze inicjatywy, jakie podejmowały romskie i sintowskie organizacje nie tylko w krajach zachodniej Europy. I tak np. w roku 1959 Ionel Rotaru, który z Rumunii przybył do Francji, założył Międzynarodowe Stowarzyszenie Gitanów, zrzeszające różne grupy romskie o charakterze rodowym, głównie byli to przedstawiciele rodu Kwieków. Głosili oni utopijne wizje, których rezultatem był apel o utworzenie własnego „cygańskiego terytorium”. Miałoby się ono nazywać *Romanesthan* (‘Miejsce dla Romów’). Było to o tyle absurdalne, że przecież Romowie nie są społecznością homogeniczną, ale na odwrót – są wewnętrznie podzieleni na różnorodne grupy, które nigdy wspólnie nie żyły, ani nie żyją. Tak więc podział pracy, jako jedna z podstaw funkcjonowania państwa, w takim „romskim państwie” byłby trudny do realizacji. Był to jednak przejaw poszukiwania jakiegokolwiek stabilizacji w czasie, kiedy Cyganie/Romowie zaczęli dostrzegać zagrożenie własnej tożsamości. Działo się to wówczas, kiedy po II wojnie światowej poszukiwali oni schronienia na wypadek kolejnych prześladowań, które instynktownie przeczuwali. I choć ta idea była z oczywistych względów niemożliwa do zrealizowania, miała wydźwięk bardziej symboliczny niż odwołujący się do realiów.

Przecież i w okresie międzywojennym, od końca lat 20. ubiegłego stulecia powstało sporo romskich organizacji. W roku 1925 – Związek Cyganów w Związku Radzieckim, czy w 1927 r. Związek Cyganów Białorusi. Wówczas w Moskwie utworzono trzy szkoły dla dzieci cygańskich, wydano cygańskie czytanki, a w 1931 r. otwarto moskiewski teatr *Romen*. Tak teatr, jak i wszelkie inne przejawy romskiej aktywności pozostawały pod kontrolą państwa, głoszącego ideały polityki asymilacyjnej, wzmocnionej jeszcze w czasach władzy Stalina.

W Rumunii założono w 1926 r. tymczasowe Powszechne Stowarzyszenie Romów w Rumunii, które w 1934 r. na konferencji w Bukareszcie zostało zatwierdzone jako organizacja wszechkrajowa – *Uniunea Generală a Romilor din România*. W Grecji w 1939 r. powstało panhelleńskie kulturalne stowarzyszenie Cyganów greckich *Ellinon Athinganon*; działa ono do dziś i ma siedzibę w *Agia Varvara* w Atenach. Podobne inicjatywy w innych krajach przerwała wojna.

Po zakończeniu wojny i powrocie tych Romów, którzy przeżyli Holokaust, powstało wiele kolejnych, nowych organizacji. W Niemczech Zachodnich powstał w 1952 r. *Verband der Sinti Deutschlands*, założony przez braci Oskara i Vinzenza Rose. W 1956 r. założyli oni także stowarzyszenie niezydowskich niemieckich obywateli, którzy byli prześladowani ze względów rasowych. W tym samym roku we Frankfurcie n. Menem powstał *Zentralkomitee der Zigeuner*. Od 1978 r. *Verband Deutscher Sinti* stał się organizacją w kraju bardzo poważaną, która w 1982 r. przekształciła się

w Zentralrat Deutscher Sinti und Roma, organ reprezentujący *Sinti* i Romów jako naród, z siedzibą w Heidelbergu.

W Bułgarii już w 1945 r. założono pancygańską organizację przeciw faszyzmowi i rasizmowi oraz dla rozwoju cygańskiej mniejszości. Była związana z partią komunistyczną, a jej przewodniczący, Šakir Pašov, był członkiem parlamentu. W ciągu około dziesięciu lat działalności organizacji powstało wiele jej oddziałów, wydawano czasopisma w języku romskim i tureckim, a w 1947 r. w Sofii powołano teatr Roma. Podobnie jak w innych krajach komunistycznych, organizacja działała w miarę swobodnie do umocnienia się w kraju komunizmu. Teatr zlikwidowano już w 1951 r., organizacje romskie włączono do organizacji komunistycznych, Pašova wykluczono z parlamentu, a w końcu – zesłano do obozu koncentracyjnego. Pozostawiono jedynie pismo „Nova pat” (‘Nowa Droga’), które odzwierciedlało politykę państwa wobec Cyganów, podobnie jak to było w innych krajach środkowej i wschodniej Europy w latach 50. i 60.

Generalnie można stwierdzić, że charakter organizacji odzwierciedla sytuację Romów w danym kraju, zależy też od tego, czy są to Romowie osiadli, czy koczujący, czy są to Cyganie, *Sinti*, czy też Travellersi. Na te okoliczności należy zwrócić uwagę przy prezentacji rozmaitych organizacji, które różnią się założeniami, celami i formami działalności, uwzględniając zarówno potrzeby, jak i możliwości, istniejące w konkretnym społeczeństwie większościowym.

I tak w Wielkiej Brytanii powstał w 1966 r. Gypsy Council, w 1970 r. rozszerzając nazwę na Gypsy Council for Education, Culture, Welfare and Civil Rights – dla Cyganów i Travellersów. W roku 1974 organizacja się rozpadła, a powstała National Gypsy Council, później zaś Association of Gypsy Organisations, która stowarzysza więcej organizacji, m.in. East Anglian Gypsy Council (przewodniczący – Peter Mercer), Society of Travelling People, Romani Action Group i Romany Guild.

Gypsy Council działa w Wielkiej Brytanii do dziś. Należy wspomnieć, że jego przewodniczący, Joseph P. Jones wraz z Grattanem Puxonem, zorganizowali w 2011 r. uroczystość czterdziestolecia pierwszego kongresu. Odbyła się ona w londyńskim kościele St. John, a udział w niej wziął m.in. Juan de Dios Ramírez-Heredia. W czasie uroczystości wspomniano Romów zamordowanych w podczas Holokaustu.

W latach 60. i 70. powstawały kolejne organizacje. We Francji powstało ich kilka: w 1962 r. Association des Gitans et Tziganes de France, w 1968 r. Association Nationale des Tsiganes de France, a w 1972 r. Comité National d’Entente des Gens du Voyage.

W byłej Jugosławii już na początku lat 70. romski ruch zdominowały dwie organizacje: Romano Phralipe w Skopje, z przewodniczącym Abdi Fa-

ikiem, a także organizacja romskiego poety, Slobodana Berberskiego, szefa IRU.

Największą zasługę dla zorganizowania cygańskiego/romskiego ruchu o zasięgu międzynarodowym ma niewątpliwie głównie organizacja Comité International de Tzigane, założona w Paryżu w 1965 r. pod przewodnictwem Vanko Rudy. Organizacja wydawała czasopismo „La Voix Mondiale Tsigane”, prezentujące swą politykę wobec Romów. Współpracowała na polu informacji z organizacjami międzynarodowymi – Radą Europy, UNESCO i komisją watykańską Sprawiedliwość i Pokój. To właśnie ten międzynarodowy Komitet (CIT) wspólnie z Gypsy Council przyczynił się do zorganizowania pierwszego kongresu w 1971 r., w którym uczestniczyli również Romowie z ówczesnej Jugosławii i Czechosłowacji.

Z Czechosłowacji przybyła na historyczny, pierwszy kongres trzyosobowa delegacja członków Svazu Cikánů-Romů – Tomáš Holomek, Antonín Daniel i Ladislav Demeter z Brna i Pragi¹. Niezależnie od oficjalnej delegacji przedstawiciele Związku Cyganów-Romów (SC-R) na kongres zostali zaproszeni (na własny koszt) Eva Davidová z Pragi i Willy Guy z Anglii, a także inni romolodzy, uczestniczący w charakterze obserwatorów. Delegaci ze Svazu zostali zaproszeni osobiście przez Vanko Rudę, którego poznali w 1970 r. na spotkaniu Romów we Francji i w czasie pielgrzymki majowej do Saintes Maries-de-la-Mer.

Oficjalnie przedstawiciele Romów delegowani byli przez władze komunistyczne, które wyznaczyły delegatom odpowiednie cele. Jak wynika ze sprawozdania, które po powrocie złożyli, były nimi: *zwrócenie uwagi na sytuację społeczną Romów w kapitalistycznych państwach, na formy i sposoby rozwiązywania cygańskich problemów w krajach zachodnich i w ogóle na świecie*, a także prezentacja stosunku władzy komunistycznej Czechosłowacji do cygańskiej mniejszości i jej sukcesów na niwie socjalnej i kulturalnej. Faktycznie zaś delegatom chodziło po prostu o nawiązanie kontaktów międzynarodowych, za których pośrednictwem mogliby próbować rozwiązywać najbardziej palące potrzeby, w tym też nieuznawanie ludobójstwa Cyganów i *Sinti* w czasie II wojny światowej, czy też fakt dyskryminacji tych grup w niektórych krajach.

Pierwszy światowy kongres był na długo, bo aż do 1990 r., ostatnim międzynarodowym spotkaniem, w którym Romowie z krajów wschodnioeuropejskich mogli aktywnie uczestniczyć i podczas którego mogli wymienić swe doświadczenia, dzielić się sukcesami i problemami.

¹ Miał też pojechać przewodniczący Związku, Miroslav Holomek, który jednak ze względu na kłopoty ze zdrowiem z wyjazdu zrezygnował.

W tym miejscu należałoby wspomnieć o początkach ruchu romskiego w ówczesnej Czechosłowacji, kiedy to na fali tzw. praskiej wiosny w roku 1968 zaistniała możliwość utworzenia słynnego potem Związku Cyganów-Romów (Svaz Cikánů-Romů). Już w tym roku postulowano, by utworzyć Svaz československých Cikánů oraz zacząć traktować Romów jako odrębny naród, z pełnią praw politycznych, o czym przedtem nawet wspomnieć nie było można. Wez wcześniej powołany został na Słowacji Svaz Cigánov-Rómov, a nieco później, w marcu, w Republice Czeskiej powstał Svaz Cikánů-Romů, jako że w tym czasie doszło do politycznych zmian w tym kraju. W powołaniu Związku wzięły udział znakomite osobistości, głównie inteligencja romska. W Czeskiej Republice byli to: Miroslav Holomek, polityk; Antonín Daniel, nauczyciel; dr Tomáš Holomek, pierwszy romski prawnik; Zikmund Vágai i romski historyk Bartoloměj Daniel, a także kilka osób pochodzenia nieromskiego. Na Słowacji wśród założycieli znaleźli się przede wszystkim: Anton Facuna, dr medycyny Ján Cibula, Tono Pompa, prawnik Gustav Karika i inni. Czeski Svaz Cikánů-Romů miał siedzibę w Brnie, słowacki – w Bratysławie, oba miały wiele oddziałów regionalnych.

Końcem 1969 r. czesko-morawski Związek miał niemal 1500 członków, a w listopadzie 1972 r. ich liczba wzrosła do 8500. Jednakże niebawem oba związki, po zmianach politycznych, tzw. normalizacji, polegającej na powrocie do twardego kursu komunistycznego, stały się przybudówką komunistycznego Frontu Narodowego. Były jednak pierwszymi romskimi organizacjami, które zainicjowały świadomy ruch społeczny wśród Romów. W ciągu niecałych czterech lat działalności Związek Cyganów-Romów wykonał olbrzymią pracę w dziedzinie edukacji, kultury, spraw społecznych i ekonomicznych (w związku z próbą zmniejszenia bezrobocia powstały dwa podmioty o charakterze gospodarczym – Nevodrom i Butiker). W marcu 1973 r. Związek został odgórnie rozwiązany. Główną przyczyną było dążenie Romów do uznania ich przez władze za mniejszość narodową. Z podmiotu, którym udało się Romom stać na kilka lat, powrócili do stanu bycia przedmiotem tzw. cygańskiego problemu. W dążeniu do ich asymilacji zaczęto w stosunku do Romów używać określenia *obywatele cygańskiego pochodzenia* i ten proces utrzymywał się aż do listopada 1989 r.

W czasie owego pierwszego kongresu, jak to widać ze sprawozdania trzyosobowej delegacji oficjalnej, doszło do oprotestowania przez kilku członków delegacji państw zachodnich informacji Tomáša Holomka, głoszącego, że w *Czechosłowacji nie ma żadnych przejawów dyskryminacji Romów, że w państwie socjalistycznym każdy obywatel ma te same prawa i obowiązki, i że każdy Rom ma możliwość uzyskania wykształcenia, jakie tylko pragnie, niezależnie od jego politycznych czy religijnych poglądów*. Niektórzy angielscy, francuscy i hiszpańscy przedstawiciele podawali przy

tym osobiste doświadczenia z wizyt w Czechosłowacji, zwłaszcza w cygańskich osadach na Słowacji, które były absolutnie sprzeczne z oficjalnie wygłoszoną informacją. Właśnie sytuacja w słowackich osadach stała się głównym motywem, wokół którego doszło do krytyki wystąpienia oficjalnej delegacji romskiej z Czechosłowacji. Zarzucano jej bowiem promowanie nieprawdziwej wizji sytuacji Romów, ukazującej reżim jako właściwie reagujący na problemy romskiej społeczności. W trakcie dyskusji udało się jednak uzyskać pewien konsensus w przedstawieniu sytuacji w krajach socjalistycznych.

Drugi dzień kongresu poświęcono ustaleniom wspólnego stanowiska i dyskusji w czterech komisjach merytorycznych: socjalnej, edukacyjnej, kulturalnej i do spraw odszkodowań za prześladowania w czasie II wojny światowej.

Na pierwszym międzynarodowym, czyli światowym kongresie, przyjęto i proklamowano dwa symbole: flagę i hymn romski. Przy ognisku po raz pierwszy odśpiewano hymn *Dżelem, dżelem...* i rozwinięto romską flagę, uznaną dziś przez Romów całego świata. Był to w istocie magiczny moment tego historycznego spotkania².

Uczestnicy kongresu, przy ognisku, po raz pierwszy śpiewają hymn romski
Dżelem, dżelem... (fot. Eva Davidová, 1971)

² Eva Davidová wykonała w czasie kongresu kilka zdjęć. Jej powszechnie znane fotografie, publikowane w związku z pierwszym kongresem (na ogół bez podania autora) są prawdopodobnie jedynymi znanymi w publicznym obiegu – *przyp. red.*

Po raz pierwszy zatknięta została romska flaga (trzyma ją Ladislav Demeter z Czech), po lewej Ján Cibula z Brna, pochodzący ze Słowacji, pośrodku Jarko Jovanović z Serbii (wnosi protest w sprawie śmierci trojga romskich dzieci), po prawej Grattan Puxon z Anglii i Slobodan Berberski, pierwszy prezydent World Roma Union (fot. Eva Davidová, 1971)

Barwy flagi nawiązywały do flagi użytej w czasie spotkania Romów w Bukareszcie w 1933 r., a głównie odwoływały się do formy przedstawionej w 1969 r. Radzie Europy przez Comité International Tsiganes. Dolny, zielony pas symbolizuje związek Romów z naturą, górny, niebieski pas oznacza związek z niebem i duchowością. Czerwone kółko z szesnastoma szprychami (prawidłowo ma być właśnie szesnaście, a nie osiem, jak to niekiedy dawniej rysowano) pośrodku wskazuje na indyjskie pochodzenie Romów. Koło to przedstawia w istocie jedną z postaci czakry (występuje również na fladze Indii), nie jest więc wyłącznie symbolem wędrowności Romów, jak to nieraz wyjaśniają sami romscy liderzy.

Na kongresie przyjęto i odśpiewano po raz pierwszy międzynarodowy hymn romski, którym stała się pieśń rumuńskich Romów *Dzelem, dzelem...* Opracował ją muzycznie romski muzyk i działacz z Belgradu, mieszkający w Paryżu – Jarko Jovanović, współorganizator i uczestnik kongresu. Kolejne zwrotki hymnu ułożył dzień przed kongresem, w czasie podróży z Walsall koło Birmingham. W mieście tym odbywały się wtedy protesty przeciwko brutalności policji wobec angielskich Travellersów, w czasie których na ulicach Walsall zginęło troje romskich dzieci.

Od lewej: prof. Matéo Maximoff z Francji i Grattan Puxon z Anglii (fot. Eva Davidová, 1971)

W oparciu o te dwa nowe symbole, przyjęte jako prezentujące naród romski, uczestnicy kongresu postulowali, aby zamiast nazw *Cygan*, *Gypsy*, *Gitano* i ich wariantów, używać w stosunku do Romów ich własnej nazwy: *Rom*, *Romowie*, tam gdzie konkretna grupa z tą nazwą się identyfikuje (nie dotyczy to grupy *Sinti*, która z nazwą się nie identyfikuje). Ustalono też, aby dzień 8 kwietnia stał się Międzynarodowym Dniem Romów, dla upamiętnienia historycznego kongresu z 1971 r., co jakiś czas później weszło do międzynarodowego romskiego kalendarza jako pierwsza data romskiego święta, czczona corocznie. Dziś z tej okazji Romowie na całym świecie posyłają sobie życzenia, urządzają spotkania, uroczystości etc.

Uczestnicy pierwszego kongresu pochodzili z różnych stron świata i byli członkami różnych grup romskich i sintowskich, które nie zawsze się nawzajem szanują, jednak tam jakiegokolwiek różnice grupowe i socjalne przestały być odczuwalne. Kongres stał się w istocie zaczątkiem międzynarodowego ruchu romskiego.

Drugi światowy kongres Romów odbył się w Genewie w dniach 8-11 kwietnia 1978 r. Prezydentem obrano wówczas Jána Cibulę, romskiego lekarza, emigranta ze Słowacji, mieszkającego w Szwajcarii. Na ten kongres Romom z krajów wschodniej Europy nie pozwolono wyjechać. W kongresie uczestniczyło około 60 delegatów i wielu obserwatorów z 26 krajów, prze-

Pierwszy z prawej Slobodan Berberski (fot. Eva Davidová, 1971)

ważnie zachodnioeuropejskich. Ogłoszono wówczas, że ojczyzną Romów są Indie, uznano też, że specyficzna kultura i język Romów mają prawo być zachowane i rozwijać się. Proklamowano potrzebę uznania przez gremia międzynarodowe asymilacyjnej polityki, stosowanej przez kraje wschodniej Europy, za niewłaściwą.

Na podstawie dokumentu, przygotowanego przez sprawozdawcę Francesco Caportiego z roku 1977 uznano, że powstanie szczególnej struktury, jaką był World Romani Union, później nazwany International Romani Union, było kluczowym dla uznania przez ONZ Cyganów, Romów, *Sinti*, Gitanów, *Gypsies* i innych koczowników jako podmiotów polityki międzynarodowej. Podkomisja ONZ ds. Zapobiegania Dyskryminacji i Ochrony Mniejszości stwierdziła, że w wielu krajach żyją Cyganie, *Sinti* i inni koczownicy i że *Cyganie, właściwie nazywani Romami, mają historię, kulturę i język wywodzące się z Indii*. Zwróciła się do krajów członkowskich, aby Cyganom, żyjącym na ich terenie, zapewniły wszelkie prawa, jakie im przysługują. Oficjalnie to stanowisko zostało zadeklarowane w Rekomendacji nr 6 tejże podkomisji ONZ, z dnia 31 sierpnia 1977 r. Na podstawie tej deklaracji w marcu 1978 r. doszło do przyjęcia IRU do sekcji organizacji pozarządowych przy ONZ na zasadzie członka obserwatora. Było to głównie zasługą Jána Cibuli, romskiego lekarza, pochodzącego ze słowackiego Klenovca.

Trzeci kongres IRU odbywał się w Getyndze, w ówczesnej Republice Federalnej Niemiec, w dniach 16-20 maja 1981 r. Przybyło na niego ponad 300 delegatów z 22 krajów. Prezydentem IRU został dziennikarz i poeta z Belgradu, Rajko Djurić. Jednym z ważnych momentów było wystąpienie delegata z Indii, Weer Rajendry Rishiego, który podkreślił związek Romów z ich praojczyzną indyjską. W ślad za tym wystąpieniem odbył się w 1983 r. w Indiach, w Chandigarh, światowy festiwal Romów. Uczestniczyła w nim ówczesna premier Indii, Indira Gandhi. W swojej przemowie podkreśliła związek Romów z indyjską praojczyzną oraz uznała Romów za społeczność międzynarodową³.

Czwarty kongres IRU miał charakter przełomowy dla międzynarodowego ruchu romskiego. Po raz pierwszy w kongresie udział wzięły liczne delegacje ze wschodniego bloku komunistycznego. Do tego czasu w spotkaniach międzynarodowych z bloku wschodniego brali udział w zasadzie tylko Romowie z Jugosławii i Węgier. Kongres odbywał się w dniach 8-11 kwietnia 1990 r. w Warszawie (dokładniej w Serocku koło Warszawy), dla upamiętnienia daty pierwszego kongresu w Orpington pod Londynem. Jeszcze przed otwarciem kongresu, przy wsparciu UNESCO, spotkała się grupa robocza pod kierunkiem lingwisty, Marcela Courthiade, która obradowała nad potrzebą standaryzacji cygańskiego-romskiego języka. W kongresie wzięło udział około 250 uczestników. W większości byli to delegaci z krajów wschodnioeuropejskich – z Polski, Czechosłowacji, Węgier, Rumunii, Albanii, Bułgarii i kilku republik ZSRR. Prezydentem obrano Saita Balića, Roma z Niszu w Serbii. Wybrano członków sześciu komisji roboczych: edukacji, kultury, Holocaustu, encyklopedii i języka⁴.

Po piątym kongresie, który miał miejsce w 1991 r. w Pradze, nastąpiła istotna zmiana w postrzeganiu IRU na arenie europejskiej. Prezydentem wybrano prawnika, Emila Šćukę. IRU stała się partnerem licznych organizacji międzynarodowych i europejskich. Zaistniała faktyczna współpraca z Unią Europejską, Radą Europy i ONZ.

Od szóstego kongresu (w Lanciano, Włochy 2004 r.) prezydentem IRU jest Stanisław Stankiewicz z Polski. Znaczenie organizacji zaczęło stopniowo maleć na arenie europejskiej, głównie na skutek konfliktów wewnątrz samej IRU. Nie jest jednak celem tej informacji stan ten oceniać. Chcę przede wszystkim wspomnieć o czterdziestej rocznicy tego pierwszego kongresu w kwietniu roku 1971, którego byłam uczestniczką, oraz przypomnieć jego uczestników, niekiedy osoby znamienite.

³ Zob. A. Bartosz, *Festiwal cygański w Chandigarh (Indie)*, „Etnografia Polska”, 1986, t. 30, z. 1, s. 241-242.

⁴ Zob. też A. Bartosz, *IV Światowy Kongres Romów w Warszawie 8 kwietnia 1990 r.*, „Studia Romologica”, 2010, nr 3, s. 269-272.

Międzynarodowa Unia Romów (IRU) odegrała ważną rolę zwłaszcza w latach 90. ubiegłego wieku. Działa w niej grupa ludzi, którzy stanowią znaczną siłę nacisku na organizacje europejskie. Przedstawiciele Romów są aktywnymi członkami organizacji krajowych, uczestnikami seminariów, konferencji na temat bezpieczeństwa i współpracy w Europie i ludzkiego wymiaru (w Kopenhadze 1990, w Genewie i Moskwie 1991, Helsinkach 1992 i w latach następnych). W roku 1993 organizacja uzyskała status członka Rady Społeczno-Ekonomicznej przy ONZ. W uzyskaniu takiej pozycji położyli wielkie zasługi aktywni działacze IRU, głównie ówczesny prezydent Rajko Djurić, wiceprezydenci Nicolae Gheorghe i Ian Hancock oraz kolejni prezydenci, Sait Balić i Emil Šćuka, a także wybitny lingwista, Marcel Courthiade i inni znakomici romolodzy i działacze romscy.

W 1990 r. narodziła się idea utworzenia Europejskiego Parlamentu Romów, którą lansował Rudko Kawczyński z Niemiec, Orhan Galjus z Holandii, Agnes Daróczy i Paul Farkas z Węgier oraz Demeter Markov z Bułgarii. Z inicjatywy IRU na wiosnę 1991 r. w Ostii k. Rzymu przedstawiciele 15 krajów proklamowali Europejską Radę Unii Romów – Europaqo Komitet e Romani Uniaqo. Jej zadaniem jest porozumienie między europejskimi organizacjami i instytucjami.

W latach 90., po zmianach polityczno-społecznych, jakie dokonały się w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, powstało wiele organizacji romskich. Sporo z nich właśnie we współpracy czy też w ramach działalności w IRU zdobywa wyższe kompetencje na polu polityki, zabiegów o prawa człowieka, polepszenia poziomu bytu swego narodu, poziomu edukacji, możliwości prezentacji własnej kultury w ramach społeczeństwa większościowego, szczególnie zaś stara się o umocnienie swej tożsamości, zachowanie języka i tradycji. Działania te są jednak dość zróżnicowane, w zależności od kraju, w jakim dana grupa romska żyje, zwłaszcza zaś od jej proporcjonalnej liczebności względem grupy większościowej.

Paneuropejski projekt IRU, wyrosły z oddolnej inicjatywy wielu romskich organizacji, aktywnie się rozwija nadal. Dziś do IRU należą przedstawiciele 30 krajów Europy i 4 krajów pozaeuropejskich (z Kanady, USA, Meksyku i Izraela). Prawda, że tworzą ją głównie przedstawiciele romskich elit, które nie do końca reprezentują wszystkie grupy Cyganów/Romów w Europie czy w świecie, a IRU gnębią wewnętrzne spory. Ważne jest, że taka organizacja romska istnieje, zwłaszcza w czasie, gdy w Europie zaczyna się pogarszać sytuacja Romów/Cyganów, Sintów, Manuszy, Gitanów, *Gypsies* i Travellersów.

Thum. Adam Bartosz

LITERATURA:

- ACTON T., (red.), *Gypsy Politics and Traveller Identity*, University of Herfordshire Press 1999.
- ACTON T., *Gypsy Politics and Social Change*, Routledge a. Kegan Paul, London 1974.
- DAVIDOVÁ E., *Romano drom. Cesty Romů 1945-1990*, Vydavatelství University Palackého Olomouc 1995, vyd. 2, UP Olomouc 2004.
- DAVIDOVÁ E., LHOTKA P., VOJTOVÁ P., *Právní postavení Romů v zemích Evropské Unie*, Nakladat Triton, Praha 2005.
- GEDLU M. (red.), *The Roma in Europe – Romové a Evropa. Sborník z konference Ministerstva zahraničních věcí – Štířín*, Praha 1998.
- GUY W. (red.), *Between Past and Future. The Roma of Central and Eastern Europe*, University of Herfordshire Press, Hatfield 2001.
- KENRICK D., *The World Romani Congress*, „Journal of the Gypsy Lore Society”, 1971, Seria 3, Vol. 50, No. 3-4, s. 101-108.
- LHOTKA P. i in., *Svaz Cikánů-Romů 1969-1973*, Muzeum romské kultury, Brno 2009.
- LIÉGEOIS J.P., *Rómovia, Cigáni, kočovníci*, Academia Istropolitana, Bratislava 1995 (org. idem, *Roma, Gypsies, Travellers*, Council of Europe, Strasburg 1994).
- PUXON G., *The First Romani Congress*, „Race Today”, 1971, June, s. 192-199.
- PUXON G., *Roma: Europe's Gypsies*, Minority Right Group, London 1973, 1987.
- VERMEERSCH P., *The Romani Movement (Minority Politics and Ethnic Mobilization in Contemporary Central Europe)*, Berghahn Books, Oxford-New York 2006.

Eva Davidová

**PAL-O ŚIRD E MAŠKARTHEMUTNE RROMANE MIŠKAIPNASQËRO
(KARING-O 40 BERSË E RROMENQËRE SUNDALITKONE
KONGRESOSQËRE – 1971)**

Angil 40 bersË, dr-o Grastornaj 1971, kidisàjlo dr-i komùna Orping paš-i Lònbra o 1-to Kongrèso e Rromenqëre Sundalìtkone Uniaqëro (Wold Romani Union – WRU), paleder viranavãrdi Maškarthemutni Rromani Unia (International Romani Union). Dr-o kongrèso lile kotor 23 mujale katar 14 thema a maškar lenþe i avtòra e artiklosqëri. Akana dr-i IRU si 30 rromane organizàcie andari Evròpa aj 4 avrial laþar: Kanàda, USA, Meksiko aj Israèli. Dušlo si so dr-ada maškarthemutno miškaipen chuvel vast angil-sa rromane elite, a jone naj o jekhorre mujale Rromenqëre, Sintenqëre aj Xitanosenqëre ververe grupenqëre. Madikh aja, ada miškaipen si les i bareder zor dr-e Evròpa thaj aja si but vasno, special dr-amare akanutne vaxta sar dr-e Evròpa phukòl e gaženqëri xir mamuj-o rromane themutne. Si but bersË sar o 8-to Grastornaj, o dives kana dr-o kongrèso sas proklamuipe e rromane baràxaqëre ranga aj i himna rromani, si pižardo aj dino pativ sar maškarthemutno dives e Rromenqëro. Sa o grupe save dikhen penqëri identitèta dr-o Roma keren pativ odole divesesþe na sadaj dr-i Evròpa, tok vi dr-i Amerìka aj Azia.

Eva Davidová

**OF THE BEGINNINGS OF INTERNATIONAL ROMANI MOVEMENT
(FOR THE 40TH ANNIVERSARY OF THE WORLD ROMANI
CONGRESS – 1971)**

Forty years ago in April 1971 in Orpington around London, the First Romani Union Congress took place, with 23 representatives from 14 countries, including the author of this article. Currently the IRU unites 30 Roma organizations from Europe and 4 from overseas: Canada, The USA, Mexico and Israel. It is obvious that the Romani elite taking part in the movement are not the sole representatives of the various groups of Roma/Gypsies, Sinti, Gitanes, Manush, Travellers etc. Nevertheless, this is the strongest movement in Europe, which is even more important in times of growing aversion towards Roma citizens in the continent. For many years the 8th of April, when the Romani flag and anthem were proclaimed, has been the celebration day for all Romani groups in Europe, America, Australia and India.